

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПЕРСОНАЛ

УДК. 370

ПІДГОТОВКА БРИТАНСЬКИХ УЧИТЕЛІВ ДО ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Ольга Мілютіна

У статті розкрито основні вимоги до фахової підготовки вчителів, які будуть працювати в умовах полікультурного освітнього простору Великої Британії; наведено приклади університетських програм підготовки майбутніх учителів до роботи з полікультурним контингентом учнів.

Ключові слова: полікультурна освіта, полікультурна компетентність, культурний плюралізм, кваліфікований учитель, полікультурні класи.

У сучасному відкритому поліетнічному і полікультурному європейському суспільстві по-новому визначається місце і роль учителя в навчанні й вихованні учнів, висувуються нові вимоги до його фахової підготовки. Аналіз документів, прийнятих європейськими організаціями, та результатів наукових досліджень, здійснених європейськими центрами полікультурної освіти, свідчить про те, що сучасна Європа надає великого значення підготовці вчителя до педагогічної діяльності за умов культурно розмаїтого учнівського середовища. Цій проблемі присвятили свої дослідження відомі зарубіжні (Дж. Бенкс, К. Беннет, Г. Брандт, П. Горські, К. Грант, Р. Грінтер, Дж. Дін, Л.Х. Екстрандт, Дж. Кампані, Дж. Ладсон-Біллінгс, Дж. Лінч, М. Ляйсестер, А. Претсей, Д.Х. Харгрівс, І.М. Чісхолм та інші) та вітчизняні (В. Болгаріна, Л. Голік, І. Гудзик, М. Красовицький, Л. Пуховська, Н. Якса та ін.) учені.

Теоретики полікультурної освіти вважають, що сьогодні у професійній підготовці вчителя постає багато питань концептуального характеру. На відміну від предметно орієнтованої чи педагогічно орієнтованої підготовки вчителя в минулому, полікультурна освіта на сучасному етапі висуває на перший план культурологічну спрямованість підготовки вчителя [2, 25]. Це означає, що головне місце в підготовці вчителя має належати дисциплінам, які пов'язані з культурою та загальною освітою, бо саме через них майбутній учитель може всебічно оволодіти всією розмаїтістю форм засвоєння знань, що належать як до його власної, так і до „чужої” культурної традиції. У такий спосіб формується новий тип учителя, який уже не буде транслятором лише однієї культурної традиції, а володітиме різними джерелами пізнання, що існують у різних культурах [1, 126].

На думку відомого французького ученого А. Перотті, підготовка вчителів, які будуть працювати в полікультурних класах, має ґрунтуватися на таких засадах:

– *на дидактичному рівні*: науковий підхід, що передбачає оцінку знань з різних позицій, з урахуванням їх відносності. Особливо придатними для реалізації

цього підходу є такі шкільні дисципліни, як історія, географія, література, мистецтво, музика;

– *на методичному рівні*: набуття навичок, умінь і засобів, що дадуть кожному вчителю змогу визначитися стосовно „іншого”, урізноманітнити взаємовідносини, прийняти і сприйняти різні культури, зрозуміти, що його власна культура не є центром всесвіту;

– *на соціальному рівні*: педагогічна підготовка, спрямована на інтеграцію в демократичне плюралістичне суспільство, якими є європейські спільноти [3, 105-106].

Мета нашої статті – розкрити вимоги і показати особливості підготовки британських учителів до фахової діяльності в умовах полікультурного освітнього простору.

Дослідження, проведені в різні роки в різних країнах, показують, що донедавна в педагогічних закладах освіти не приділяли належної уваги підготовці вчителя до роботи в полікультурних класах. Так, американські вчені, які досліджували цю проблему в американських коледжах та університетах у 80-і та 90-і роки минулого століття, дійшли висновку, що майбутні вчителі білої раси негативно ставляться до різних субкультур у США [9], а техаські педагоги, що пройшли короткий курс із полікультурної роботи, виявились не підготовленими до викладання в культурно розмаїтих класах [4]. Отже, на думку американських учених, недостатні чи поверхові знання вчителів у цій галузі можуть призвести до збільшення, а не до зменшення виявів ворожості з боку вчителя до учнів іншокультурного походження.

Фахівці з європейського центру підготовки вчителів до роботи в полікультурних класах (TEMCU: Teacher Training for the Multicultural Classroom at University) [11] визнають, що в європейських педагогічних закладах також мало уваги приділялось підготовці майбутніх учителів до використання таких педагогічних підходів, за яких враховується рідна для учнів культура, а вчителі дотримуються педагогічної етики. І тому сьогодні співробітники центру TEMCU ставлять перед університетами такі завдання:

- визначити переваги та труднощі, які полікультурний учнівський контингент привносить у роботу вчителя;
- сприяти утвердженню принципів полікультурності у педагогічній діяльності;
- підвищувати рівень міжкультурної компетентності в усіх студентів європейських університетів, створювати з цією метою навчальні групи зі студентів різних національностей;
- ураховувати особливі потреби культурно гетерогенних груп студентів, визначити підходи до навчання, засновані на принципах полікультурності та міжкультурної компетентності [11].

У сучасній Великій Британії дуже серйозно підходять до полікультурної компетентності майбутніх учителів. У *Національному стандарті кваліфікованого вчителя* (Qualifying to Teach: Professional Standards for Qualified Teacher Status and Requirements for Initial Teacher Training) (2002) [5], який є провідним державним документом, що регламентує педагогічну освіту в Англії й Уельсі на сучасному

етапі, на перше місце винесено таку настанову: покладати великі надії на кожного учня, поважати його соціальні, культурні, мовні, релігійні та етнічні особливості і всіляко сприяти високим навчальним досягненням учнів [5, 6].

Щоб відповідати стандарту кваліфікованого вчителя, майбутнім педагогам треба з'ясувати соціальне, культурне, мовне, релігійне та етнічне походження учнів, уточнити, якої саме підтримки вони потребують, спланувати свою роботу таким чином, щоб ураховувати ці потреби. Учителі, які знають більше про школярів, про їхні здібності, можливості та інтереси, можуть краще навчати своїх учнів. Але в жодному разі вони не повинні прив'язувати очікування щодо академічних досягнень учнів до їхнього етнокультурного походження.

Кваліфікований учитель має продемонструвати вміння організувати уроки і добирати навчальний матеріал з урахуванням мовних і культурних особливостей своїх учнів. Цілі навчання мають бути узгоджені з плануванням уроків, пізнавальними особливостями хлопчиків і дівчаток, учнів різного етнічного походження і супроводжуватись методичними рекомендаціями щодо розвитку здібностей і компетентностей школярів [8, 35].

Слід відзначити, що у переліку вимог до кваліфікованого вчителя значну увагу приділено готовності до педагогічного управління процесом навчання і виховання дітей в умовах культурно неоднорідного навчального середовища. Зазначені вимоги набули конкретизації у спеціальному розділі Національного стандарту кваліфікованого вчителя: *«Викладання і керівництво навчально-виховним процесом»*. Фактично в цій частині документа сформульовані вимоги не тільки до викладацької діяльності вчителя, але й окреслені такі його професійні функції, як гностична, розвивальна, виховна, організаційна, контрольно-діагностична. На нашу думку, такий комплексний підхід до навчально-виховного процесу створює умови для плідного співробітництва вчителів і учнів та формує продуктивне навчально-виховне середовище, де поціновується несхожість і своєрідність, а учні почувуються захищеними" [5, 11].

Узагальнюючи, відзначимо, що у Стандарті кваліфікованого вчителя висунуто нормативні вимоги до готовності вчителя працювати в полікультурних класах. Зокрема, йдеться про те, що вчителі, як нинішні, так і майбутні, мають розуміти, як культура та етнічна належність учня впливають на його навчальні досягнення, які чинники зумовлюють відмінності у навчанні хлопчиків і дівчаток, водночас враховувати інтереси, попередній навчальний досвід учнів, рівень їхніх знань, щоб найкращим чином сприяти прогресу кожної дитини.

Відповідно до цих вимог молоді спеціалісти – претенденти на отримання кваліфікації вчителя – мають продемонструвати вміння використовувати допоміжні матеріали для полегшення процесу засвоєння шкільної програми тими дітьми, для яких англійська мова є нерідною. Вони мають виявити знання рідної або знайомої учням мови, вміння уникати стереотипізації культурних явищ і фактів, створювати позитивний імідж присутніх у класі етносів і культур, цінувати різноманітний культурний досвід учнів класу, їхні надбання, вірування, традиції і організувати роботу в класі на засадах рівних можливостей [8, 51].

Для того, щоб задовольнити вимоги щодо формування полікультурної компетентності майбутніх учителів, закладені у Національному стандарті кваліфікованого вчителя, у багатьох британських університетах створено спеціальні програми підготовки вчителів до роботи з полікультурним контингентом учнів. Так, на педагогічному факультеті університету Глазго (Шотландія) майбутнім спеціалістам пропонують навчальний модуль, який складається з двох юнітів: 1) Сучасне розуміння навчання як соціальної діяльності; і 2) Глобалізація і врахування культурних особливостей в освіті [7, с.4].

Опановуючи перший компонент навчального модуля, студенти вивчають полікультурну сутність шотландського суспільства, критично аналізують полікультурний, антирасистський, міжкультурний і глобалізаційний напрями в педагогіці. Вони розмірковують над такими поняттями, як расова різноманітність, культурна ідентичність, глобалізація, соціальна справедливість, рівність у сучасному та історичному контекстах. На лекціях майбутні вчителі дізнаються про історію іммігрантських поселень у Британії, про те, як відомі педагоги і політики тлумачать такі поняття, як цінності, ідентичність, врахування культурних особливостей, розвиток пізнавальних здібностей учнів, а також шляхи і способи реалізації полікультурної освіти [7, 5-25].

Другий компонент навчального модуля стосується таких головних проблем:

- культурний плюралізм у британському суспільстві;
- міжкультурна освіта;
- вплив глобалізаційних процесів на розвиток держав-націй;
- порівняльна характеристика індивідуального навчання та навчання в групі [7, 26].

Модуль складається із двадцяти чотирьох лекцій і восьми семінарів. Завершаючи вивчення спецкурсу, студенти пишуть есе та складають письмовий екзамен.

Ще одним прикладом полікультурної підготовки вчителів є діяльність педагогічної школи при університеті Сандерленда (School of Education and Lifelong Learning University of Sunderland) [6]. Понад 60 % студентів цієї школи – вихідці з етнічних меншин, представники 120 етносів та національностей. Курс навчання майбутніх фахівців триває 39 тижнів, з яких 18 тижнів студенти проводять у школі як вчителі-практиканти. Педагогічна практика поділена на три періоди. Отже, стажисти мають можливість працювати з учнями на різних ключових етапах навчання (KE1, KE2, KE3). Як правило, кожен наступний період практики вони проходять в іншій школі, щоб мати можливість отримати якомога більший досвід у спілкуванні з дітьми. Школи, де студенти проходять педагогічну практику, дуже різні. Серед них є такі, де більшість учнів не знають англійської мови і вивчають її як іноземну; де вчать діти кочівників; а є й такі, де основний контингент школярів становлять білі британці. Це дає змогу майбутнім учителям набути полікультурної кваліфікації у таких її головних різновидах:

1. *Культурна різноманітність* – студенти вивчають походження різних культур, їхні особливості, шляхи взаємовпливу і взаємозбагачення, вчать розуміти інші культури, толерантно ставитися до носіїв різних культур, мирним шляхом вирішувати міжкультурні, міжрелігійні, міжетнічні конфлікти, знайомляться з поняттям культурної ідентичності, визначаються з власною культурною ідентичністю та з ідентичностями одногрупників.

2. *Рівні можливості* – студенти вивчають проблему існування упереджень, законодавчі документи, що гарантують рівні можливості учням та вчителям різного етнічного походження, а також педагогічні методи реалізації полікультурної освіти у шкільному класі.

3. *Соціальне включення* – студенти вчать, як заохочувати всіх учнів класу до активної навчальної і позанавчальної діяльності.

4. *Права чи обов'язки?* - студентів ознайомлюють з європейськими та британськими законодавчими документами, які стосуються забезпечення рівних освітніх можливостей для всіх учнів.

5. *Я – громадянин глобального світу* – студентам допомагають усвідомити власне місце у глобальному світі, визначити власні можливості щодо навчання учнів, з якими вони працюють під час педагогічної практики.

6. *Особливі освітні потреби учнів* – студенти вивчають законодавчу базу з підтримки дітей з особливими потребами, знайомляться з „Кодексом професійної поведінки вчителів”.

7. *Чи можемо ми усунути перешкоди на шляху до навчання?* – студенти проходять курси громадянознавства та фізичного й соціального виховання, ознайомлюються з різними педагогічними підходами до викладання громадянознавства в школі і роллю вчителя в навчально-виховному процесі.

Під час навчання в педагогічній школі студенти мають набути такі знання, уміння та навички:

- розуміти історичні витоки расової і культурної різноманітності у Великій Британії;
- усвідомлювати важливість принципів полікультурної освіти в поліетнічному суспільстві Великої Британії;
- уміти визначати етнокультурні особливості місцевої громади, де буде працювати майбутній учитель;
- усвідомлювати труднощі майбутньої роботи з полікультурним контингентом школярів;
- використовувати педагогічні методи, які стимулюють навчальну діяльність усіх учнів, незалежно від їхнього етнічного походження;
- вміти добирати навчальні матеріали відповідно до інтересів учнів, вихідців з різних культур;
- розробляти навчальні плани з урахуванням полікультурного

- контингенту школярів у класі;
- розуміти труднощі, які виникають у школярів, що недостатньо добре володіють англійською мовою, і надавати їм педагогічну підтримку;
  - спілкуватись з учнями та їхніми батьками рідною для них або добре знайомою мовою;
  - використовувати законодавчу базу для обстоювання рівних прав і можливостей для всіх учнів.

Викладачі педагогічної школи при Лондонському університеті у роботі зі студентами застосовують низку педагогічних методів, а саме: емпіричний метод (ґрунтується на використанні власного культурного досвіду студентів і на їхній здатності до критичного аналізу різних культур); метод співпраці у групі; метод вирішення конфліктних ситуацій; метод критичного аналізу (добір текстів, навчальних матеріалів); метод індивідуальних та групових проєктів.

На заключному занятті студенти презентують груповий проєкт, який вони розробили разом і який стосується роботи, спрямованої на підтримку культурної різноманітності в класі, де вони працюватимуть [6].

З метою надання вчителям, як практикуючим, так і майбутнім, допомоги щодо набуття кваліфікації з формування полікультурної компетентності в учнів у 2003 р. Управління кваліфікацій та курікулуму (The Qualifications and Curriculum Authority) започаткувало веб-проєкт під назвою «**Повага до всіх: відображення культурної різноманітності в національному курікулумі**» (Respect for all: Reflecting cultural diversity through the national curriculum: www.qca.org/uk/ca/inclusion/respect_for_all) [10]. До створення цього веб-проєкту долучилися Міністерство освіти і професійної підготовки (Department for Education and Skills), Комісія з проблем расової рівності (Commission for Racial Equality), Комітет з освітніх стандартів (шкільна інспекція) (Office for Standards in Education), Британське агентство освітніх комунікацій і технологій (British Educational Communications and Technology agency), школи та регіональні відділення освіти.

На сторінках сайту окреслені напрями шкільної діяльності, спрямованої на реалізацію політики рівних можливостей для учнів різного соціального і мовного статусу та культурного походження, подано приклади планування уроків, добору навчальних матеріалів і педагогічних методів для досягнення цієї мети. Сайт складається із чотирьох головних сторінок:

1. *Законодавча база та методичні рекомендації для вчителів* (legislation and guidance), що містить нормативні вимоги і пропозиції щодо адаптації курікулуму до потреб культурно розмаїтого контингенту учнів. На цій сторінці також розміщено загальні відомості про історію впровадження полікультурної освіти у школах Великої Британії, подано загальну характеристику сайту, визначено п'ять ключових галузей, у яких користувач цього сайту може отримати підтримку з питань реалізації полікультурної освітньої політики:

- моніторинг шкіл інспекторами шкільної інспекції;

- реалізація та адаптація курікулуму до потреб школярів різного етнокультурного походження;
- підготовка до роботи з полікультурним контингентом учнів у класі;
- робота в полікультурному класі;
- позашкільна діяльність.

2. **Шкільні дисципліни** (Subject case studies), де розкрито способи адаптації змісту всіх дисциплін Національного курікулуму до потреб культурно різноманітного учнівського контингенту, наведено приклади реалізації передового досвіду в царині полікультурної освіти в усіх освітніх галузях на всіх ключових етапах навчання.

3. **Контроль ефективності** впровадження педагогічної стратегії «Повага до всіх» (Respect for All audit tool): містить таблицю контрольних перевірок діяльності школи в галузі впровадження політики рівних можливостей для всіх учнів.

4. **Навчальні ресурси** (Resources): подано перелік вебсайтів, програмового забезпечення, монографій, підручників, довідників, а також документи і допоміжні матеріали регіональних освітніх адміністрацій на допомогу вчителю у дотриманні принципу полікультурності в навчальному процесі.

Сайт пропонує кожному вчителю реальні можливості для покращення полікультурної роботи з учнями як класної, так і позакласної. На його сторінках розміщені приклади передового педагогічного досвіду в цій царині, методичні розробки уроків з низки навчальних дисциплін, проблемні ситуації. Поради, які надаються вчителям, ґрунтуються на освітніх стандартах Національного курікулуму, визначених у ньому принципах соціального включення учнів різного етнокультурного походження (Приклади полікультурної тематики у кросдисциплінарному вимірі Національного курікулуму Великої Британії наведено у таблиці 1).

Таблиця 1

Полікультурність у загальношкільному вимірі

Національного курікулуму Великої Британії

(Respect for all: case studies –

www.qca.org/uk/ca/inclusion/respect_for_all/casestudies)

Дисципліна	Ключовий етап	Тема уроку
Загальношкільна діяльність		Африканське мистецтво Танці народу Бангра
Мистецтво і	КЕ 1	Історія Африки

дизайн	KE 2	Виготовлення масок та робота у стилі „батік”
	KE 3	Скринька культури
	KE 4	Дизайн у світі
Англійська мова	KE 1	Життєвий шлях Мері Сікоул
	KE 2	Хто такий Льюїс Латімер Розв’язання конфліктів
	KE 3	Життя Мартіна Лютера Кінга Щоденник Анни Франк Боротьба Нельсона Манделі
Географія	KE 2	Село в Індії. Картографія глобальних зв’язків нашого регіону
	KE 3	Розуміння міграції
Історія	KE 1	Видатні люди минулого
	KE 2	Транспорт для дітей
	KE 3	Хто такі британці? Зустріч з іншими цивілізаціями
	KE 4	Міграція до Британських островів
ІКТ	KE 1	Вітання
	KE 2	Фестивалі
	KE 3	Хто іммігрує до Британії?
Математика	KE 3	Тривалість життя
Сучасні іноземні мови	KE 3-4	Буркіна Фасо
	KE 4	Цінність лінгвістичної розмаїтості Гаїті
Музика	KE 2	Музика в стилі „Карнатік”
Фізкультура	KE 2-4	Вина расизму та упереджень у спорті Боротьба зі стереотипами у футболі

Отже, як видно з цієї таблиці, розробники сайту «Повага до всіх» пропонують «вивчення культурної різноманітності» зробити наскрізною складовою шкільної навчальної програми і реалізовувати її засобами всіх навчальних дисциплін. У позакласній роботі такого ж змісту, на думку авторів цього проекту, необхідно керуватися такими принципами:

- залучати до роботи в школі і до управління школою представників різних етнокультурних спільнот, які проживають у відповідному регіоні, оскільки дружні стосунки між членами культурно розмаїтого педагогічного колективу – гарний приклад для учнів;
- дотримуватися кодексу поведінки, що сприяє рівності, соціальному включенню та взаємоповазі учнів і вчителів;
- спрямувати виховну роботу з учнями школи на формування нетерпимості до антисоціальних проявів поведінки, зокрема до образливих написів на стінах, приклеювання ярликів, переслідування учнів за расовими та релігійними ознаками;
- оприлюднити основні положення шкільної політики расової рівності і культурної різноманітності в засобах масової інформації, що допоможе учням, батькам, вчителям, обслуговуючому персоналу, тимчасовим співробітникам зрозуміти, чого від них очікує адміністрація школи;

- зробити наочну агітацію у школі зрозумілою тим, хто не знає англійської мови, з використанням мов тих спільнот, представники яких навчаються і працюють у школі;
- використовувати як засіб інформації фотографії, які відображають співпрацю культурно розмаїтого шкільного колективу;
- супроводжувати важливі повідомлення про роботу школи в галузі реалізації полікультурної політики постерами, художніми виробами учнів, звітами про успіхи у навчанні.

Отже, стратегія підготовки британських вчителів до фахової діяльності в полікультурному освітньому просторі полягає передусім у тому, щоб сформувати у майбутніх фахівців готовність бути активними учасниками демократичних процесів, мобільними і висококваліфікованими професіоналами, політично грамотними громадянами і культурно розвиненими людьми, здатними шанувати і примножувати культурні надбання власного народу, цінувати європейську культурну спадщину, з повагою і терпимістю ставитися до культурної самобутності малих і великих етносів та народів.

Список використаних джерел:

1. Бекки Э. Плюралистическое образование в Западной Европе на пороге нового столетия / Э. Бекки // *Перспективы : вопросы образования*. – 1993. – № 2. – С.119–126.
2. Перотті А. Виступ на захист полікультурності / Антоніо Перотті. – Вид-во Ради Європи, 1994 [пер. з англ]. – Львів : Кальварія, 2001. – 128 с. – (Інтеркультурна освіта).
3. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності : [монографія] / Л. П. Пуховська. – К. : Вища школа, 1997. – 180 с.
4. Chisholm, I.M. Preparing teachers for multicultural classrooms. *Journal of Educational Issues of Language-Minority Students*, 1994. – Vol. 14. – pp. 43–68.
5. Department for Education and Skills/Teacher Training Agency. *Qualifying to Teach: Professional Standards for Qualified Teacher Status and Requirements for Initial Teacher Training*. – London: DFES, 2002. – 20 p.
6. *Diversity and Teacher Education: Research into Training Provision in England* [Електронний ресурс] / Jane Davies & Gill Crozier. School of Education and Lifelong Learning University of Sunderland. Research Report– March-November, 2005. – Режим доступу: <http://www.ttrb.ac.uk/attachments/3316dbac-16ed-415e-9a34-8295ce0854d1.doc>
7. *Fundamentals of Education. Module handbook 2006-2007. Faculty of Education, St. Andrew's Building, Glasgow* [Електронний ресурс]. – 2006. – 37 p. – Режим доступу: <http://www.chem.gla.ac.uk/teaching/>
8. *Handbook of Guidance accompanies Qualifying to Teach: Professional Standards for Qualified Teacher Status and Requirements for Initial Teacher Training 2006 edition* [Електронний ресурс] /TDA/ – Режим доступу : <http://www.tda.gov.uk>
9. Law S.G., Lane D.S. Multicultural acceptance by teacher education students. *Journal of Instructional Psychology*, 1987. – № 14. – pp. 3-9.
10. *Respect for all: Reflecting cultural diversity through the national curriculum* [Електронний ресурс] / QCA / – Режим доступу :http://www.qca.org/uk/ca/inclusion/respect_for_all
Teacher Training for the Multicultural Classroom at University [Електронний ресурс] / TEMCU. – Режим доступу : <http://www.temcu.com/>